

THE STYLISTIC VALUES OF THE ANTHROPNOMS IN THE WORKS OF VASILE ALECSANDRI

Adelina Iliescu, Lecturer, PhD, University of Craiova

Abstract: In this paper we will try to present the stylistic values of the anthroponyms in Vasile Alecsandri's work. The function of the proper name is that of reference and denotation of a certain object. Proper names, by their appearance in a literary text, in comparison with names outside the domain of literary communication, had received a special status.

Key words: *onomastics, anthroponym, proper names, literary text*

Alecsandri, mai cu seamă în calitatea sa de autor comic, a valorificat expresivitatea antroponimelor contribuind deseori la caracterizarea personajelor.

Dat fiind că o bună parte dintre antroponimele create sau preluate de Alecsandri din fondul onomastic real sunt de tip sufixat (nume individuale, nume de familie, supranume, diminutive, hipocoristice), com încerca să facem o analiză a sufixelor și a eventualelor lor implicații stilistice.

Sufixul cu cea mai mare frecvență este *-escu*; atașat unor substantive (v. *Coțofănescu, Faraonescu, Ghimpiescu, Colivescu*) sau verbe (v. *Serviescu, Cârtescu, Păcălescu, Răzvrătescu*) menite să sugereze caracterul personajului, acest sufix imprimă numelui propriu rezultat culoarea locală, intenția lui Alecsandri de a satiriza moravurile precare ale societății românești fiind probată și în acest mod. Există însă câteva cazuri în care tema căreia i se atașează sufixul este străină. Este vorba de *Șloimescu* și *Moiescu*, ambele numele unor evrei; dacă luăm în considerare replica madamei Ruhala (SD): “Șloim e român nou și se numește acum Șloimescu”, suntem îndreptățiți să credem că dramaturgul a avut în vedere tendința generală a populației de origine evreiască de a-și adapta numele sistemului onomastic al spațiului în care s-a stabilit. O problemă asemănătoare ridică numele *Rufinescu, Tribunescu* și *Bursuflescu*, care se pare că sunt adaptări ale unor nume preluate din franceză; primele două au fost semnalate de Charles Drouhet: “jocul de cuvinte asupra numelui ziaristului *Tribunescu*, pronunțat într-adins *Tribulescu* [...] trebuie să ne facă să ne gândim la Tribunet-Triboulet (numele bufonului din *Le roi s’amuse* al lui Victor Hugo) pentru a fi înțeleș, tot așa *Rufinescu* nu ne va arăta prin numele său care e însușirea sa principală [...] dacă nu vom avea în vedere pe francezul *rufian* (bărbat ce trăiește din

banii femeilor, speculându-și avantajile fizice).”¹ Originea franceză a radicalului din derivatul *Bursuflescu* e indiscutabilă dacă se ține cont de analogia pe care o stabilește Alexandru Piru² între *Harță Răzășul* și opera lui Voltaire, *Le comte de Boursoufle*.

Sufixul *-eanu/-an* este tot un sufix personal, dar, spre deosebire de sistemul antroponomastic real, în opera dramatică a lui Alecsandri nu indică decât rareori originea locală și atunci fără valențe stilistice deosebite (v. *Trotușan*, *Craioveanu*); în cele mai multe situații însă el îndeplinește aceeași funcție ca sufixul *-escu*, raportând personajele care întruchipează anumite tipuri la societatea românească: *Postuleanu* (tipul cetățeanului a cărui unică preocupare este aceea de a deveni angajat al statului), *Gâlceveanu* (tipul demagogului), *Noureanu* (cetățeanul posomorât, îngrijorat de soarta politicii), *Stâlpeanu* (tipul boierului tradițional, interesat de binele țării) ș.a.

Există unele cazuri în care e exploatată valoarea augmentativă a sufixului *-an*; fie că a creat el derivatul, fie că sufixul exista deja în structura apelativului, Alecsandri a sporit astfel intensitatea calității sau a defectului personajului. Bunăoară *Șoiman*, numele bătrânului căpitan al Cetății Neamțului, sau *Toroipan*, numele unuia dintre boierii pământeni din *Despot-Vodă* (v. sensul figurat al lui *toroipan* “persoană voinică”) sugerează, și prin raportare la context, vitejia, pe când *Grozan*, numele unui hoț, indică delincvența.

Tot cu valoare augmentativă e utilizat, foarte des, sufixul *-ilă* (de cele mai multe ori sunt porecle date unor personaje de către altele, fie cu intenția de a jigni, fie cu un ton ușor ironic). Substantive astfel derivate sunt foarte frecvente în limba vorbită; Eugen Câmpeanu consideră că ele au calitatea de “epitete active”, aceasta fiind explicația frecvenței și a productivității lor, precum și a utilizării lor în basme sau în opera unor scriitori din veacul trecut.³ Grație capacității lui de a exagera calitatea exprimată de cuvântul de bază, numele propriu derivat cu *-ilă* sugerează trăsătura definitivă a personajului care-l poartă: v. *Zorilă*, *Murgilă* (personaje fantastice în feeria *Sânziana și Pepelea*), *Ciupilă*, *Gogoșilă*, *Napoilă*, *Buimăcilă*.

Schimbarea genului antroponimelor are implicații stilistice; numele maritale obținute prin derivarea cu sufixele *-easca*, *-eanca* și *-oaia* au conotații negative, fiind expresia ironiei și a disprețului: v. *Ferchezanca*, *Ghifuianca*, *Fespezanca*, *Acrostiheasca*, *Pâlcioaia*, *Putifaroaia*, *Pupăzambergoaia*. “Femininul dobândit nu este suficient de consolidat pentru a putea acoperi ecoul, destul de puternic, al masculinului și care se răsfrânge depreciativ asupra persoanei

¹ Charles Drouhet, *Alecsandri și scriitorii francezi*, București, 1924, p. 200-201.

² V. Alexandru Piru, Piru, Alexandru, *Introducere în opera lui Vasile Alecsandri*, București, Ed. Minerva, 1978, *op. cit.*, p. 151.

³ V. Eugen Câmpeanu, *Substantivul. Studiu stilistic*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1975, p. 221.

purtătoare a numelui. Pe o asemenea semnificație complexă și transparentă clădește I. L. Caragiale expresivitatea unor nume ca: *Popeasca*, *Preoteasca*, *Diaconasca*, *Iconomeasca*, *Piscupeasca*, *Sachelăreasca* (*Lanțul slăbiciunilor*).⁴ La Alecsandri, efectul e sporit prin cumularea funcției expresive a apelativului cu cea a sufixului, eventual a sufixelor (v. *Pupăzambergoaia*: vulgaritatea personajului e sugerată și prin asocierea celor două sufixe, unul reprezentând pretențiile de noblețe, iar celălalt înfățișând adevăratele însușiri). Un nume cât se poate de expresiv este *Flaimucoasa*, construit tot prin derivare; sufixul pe care Alecsandri îl utilizează cu valoare moțională are meritul de a crea totodată impresia unei contaminări între două cuvinte cu nuanță depreciativă.

Dacă ținem cont de faptul că majoritatea numelor în *-ovici*, de coloratură sârbească, au fost impuse în Bucovina pe cale bisericească, în secolul al XVIII-lea, de către Mitropolia de la Karlowitz și s-au încetățenit ca nume de familie printr-o lege austriacă⁵ și că moldovenii contemporani lui Alecsandri considerau Cernăuțiul superior din punctul de vedere al culturii, avem motive să credem că dramaturgul intenționa să satirizeze atitudinea nefirească a celor care disprețuiau valorile tradiționale, afișând descendența lor aleasă și manierele nobile. Cel mai clar caz este cel al *Gahiței de Rosmarinovici* (IS), dar la fel de evidente sunt și pseudonimele folosite de tâlharii Pungescu și Bondici pentru a oferi credibilitate, *Pungescovici* și *Crastavețovici*.

Relativ în același scop e folosit și sufixul latinesc *-us*, atunci când e atașat unor teme românești; nume ca *Bostanus Coptus*, *Cartofilus Caesarus Craescus*, *Ionus Galuscus*, *Trifonius Petringelus* satirizează latinismul exagerat al ardelenilor. În *Fântâna Blanduziei* și *Ovidiu* frecvența acestui sufix e motivată de cadrul spațial al acțiunii, Roma antică; trebuie menționat însă că, pe lângă antroponimele preluate din onomasticonul real (v. *Postumus*, *Marcianus*), Alecsandri a creat, în stilul său caracteristic, “nume grăitoare”: unei teme românești îi adaugă sufixul latin pentru a-i da derivatului culoare locală (v. *Gallus*, *Clevetius*).

Un sufix ce produce de asemenea asocieri de natură etnică este *-ache* sau, în pronunția moldovenească, *-achi*; “acest sufix antroponimic, de origine grecească (< gr. *-akis*), pătruns în onomastica românească în timpul domniilor fanariote prin antroponime ca *Lascarakis*, *Dimakis*, *Ianakis*, *Manolakis* etc., a devenit repede productiv în română în forma *-ache* în secolul al XVIII-lea [...] și în secolul următor”⁶. Prin acest sufix Alecsandri a creat nume pentru personajele ce întruchipau greci (*Zaharachi*, *Trufandachi*, *Manolachi*), diminutive (*Postolachi*, *Gavrilaki*, *Moisachi*) și nume boierești (*Nastasachi Bursuflescu*, *Enache/Enachi Dămian*, *Dumitrachi*

⁴ Idem, *ibidem*, p. 128.

⁵ Cf. Simion Dănilă, *Sufixul -ovici/-evici în numele de familie bănățene, ardeleni și bucovinene*, în CL, XXXI, 1986, nr. 2, p. 145-152.

⁶ Ion A. Florea, *Antroponime din Moldova. Note pe marginea NALR Moldova și Bucovina*, în SO, V, Cluj-Napoca, 1990, p. 323-324.

Ghifui) întrucât se pare că “refractari la mode și inovații, răzeșii nu au preluat acest sufix, folosit în păturile suprapuse ale populației Moldovei”⁷.

Deși procentul grecilor din opera dramatică a lui Alecsandri este destul de mare, originea lor etnică fiind sugerată și prin alte sufixe (v. *Monastiropulos*, *Marathonopulos*, *Zuliaridi*, *Mustocsidi*, *Evghenidis*, *Avdelas*), nu se poate vorbi de o atitudine șovină; punctul de vedere al autorului, care privește diferențiat urmașii fanarioților și grecii onorabili, e exprimat de personajul Vântură-Țară, tipul țăranului tradițional din *Lipitorile satelor*: “Ba n-oi tăcea, că eu am cunoscut greci de treabă care-și cinstea neamu și murea pentru țara lor; am cunoscut pe capitani Costea și Farmaki din Eterie cu tovarășii lor... Aceia era oameni, era greci cu inimă; iar nu ca tine, care știi numai să sugi sângele românilor.” (O, VI, p. 488-489)

Sufixul *-ici*, mai puțin frecvent în opera studiată, e atașat unor teme verbale (v. *Ciupici*, *Tremurici*, *Clevetici*) și are același rol pe care-l îndeplinește și sufixul *-ilă*, de a sugera trăsătura definitorie a celui denominat în acest fel; nuanța diminutivală pe care o resimte cititorul, apropiind numele de creațiile din limbajul copiilor, conferă un plus de ironie.

Diminutivele și hipocoristicele (care, la rândul lor, dau naștere unor noi diminutive) sunt extrem de numeroase în piesele de teatru ale lui Alecsandri, caracterizând în mai mare măsură scrierile comice. Raportate la context sufixele diminutivale atribuie derivatului anumite conotații, astfel că unul și același sufix ajunge să exprime atitudini diferite: dragostea de tip familial (v. diminutivele folosite de părinți pentru dezmiardarea odraslelor, precum și hipocoristicele utilizate de soți); ironia fină, prietenească; intenția batjocoritoare a unor personaje față de celelalte; dorința autorului de a sugera dintru început precaritatea condiției personajelor (e vorba de cazurile în care sufixul se adaugă unei teme pretențioase, trivializând-o: *Platonaș*, *Solomonică*); elocvență în acest sens e nemulțumirea comisarului care nu înțelege de ce autorul unei piese de teatru l-a numit *Săbiuță* și nu *Sabie* (v. *Rămășagul*).

În mod excepțional un sufix diminutival (*-ița*) e folosit cu valoare moțională (*Enăchița Rufinescu*, soția lui *Enache Rufinescu*).

Sufixele diminutive sunt:

- *-ița*: *Aglăița*, *Smărăndița*, *Clărița*, *Marghiolița* ș.a.
- *-ica*: *Anica*, *Florica*, *Nastasiica*, *Săftica* ș.a.
- *-ică*: *Avrămică*, *Costică*, *Moisică*, *Stănică* ș.a.
- *-aș*: *Pepelaș*, *Birmănaș*, *Egoraș*, *Fluturaș* ș.a.
- *-iță*: *Ghiță*, *Guguliță*, *Ioniță*, *Tăchiță* ș.a.
- *-achi*: v. supra;
- *-uța*: *Adeluța*, *Anicuța*, *Ilenuța*, *Mărcuța* ș.a.

⁷ Idem, *ibidem*, p. 325.

- -uț(ă): *Mihăluță, Mumuță, Iorguț, Ițicuț* ș.a.
- -ușor/-ișor: *Frănțișor, Hărțușor, Iorgușor, Leibușor, Nițișor* ș.a.
- -uc(masculin)/-uca(feminin): *Sănduc, Măriuca*;
- -uleț (rar): *Niculeț*;
- -iț (rar): *Leoniț(ule)*;
- -oara (rar): *Mărioara*;
- -el (rar): *Leonel*;
- -ușa (o singură apariție): *Anghelușa*.

Cu excepția realonimelor (v. *Abdel-Kader, Ștefan cel Mare, Carol-Quint, Octavianus Cesar August*), antroponimele compuse apar în teatrul lui Alecsandri aproape întotdeauna cu conotații ironice, depreciative.

De cele mai multe ori avem de-a face cu perifraze care îndeplinesc rolul unor porecle; dacă unul din componente este verb sau de proveniență verbală, imaginea creată este mai dinamică și, implicit, mai plastică: v. *Calcăstrachini* (aici efectul e sporit de tautologia care ia naștere prin alăturarea sintagmei “soția lui Năucescu”), *Gură-Cască, Mănâncă-foc, Mănâncă-paie, [Mihăluță] Spulberatu Haimana, Strâmbă-Lemne, Papă-Lapte, Falcă-bătută, Vântură-Țară*. Aceeași concretețe generatoare de expresivitate o întâlnim și în cazul compuselor care au la bază un substantiv urmat de un determinant adjectival: de exemplu *Talpă-Lată, Țară-Lungă, Limbă-Dulce, Zamă-Lungă*.

Multe dintre compuse își datorează expresivitatea în mare măsură fonetismului; cf. *Cocus-Mocus, Balamucea-Percea, Tingerică-Rumenică, Bostanus Coptus* (potențialul stilistic al sunetelor e discutat mai pe larg în capitolul următor). Legate de această problemă sunt și numele create de Pepelea pentru a-l ironiza pe zmeu, nume bazate pe un joc de cuvinte ce se realizează prin apelul la aproximativ aceleași sunete: *Capra calcă-n peatră, peatra crapă-n patru și Rotofei de tei pe miriște de mei*; atenția interlocutorului se centrează astfel asupra formei, distanțându-se de conținut.

Bibliografie:

Câmpeanu, Eugen, *Substantivul. Studiu stilistic*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1975

Drouhet, Charles, *Alecsandri și scriitorii francezi*, București, 1924

Drouhet, Charles, *Studii de literatură română și comparată*, București, Edit. Eminescu, 1983

Florea, Ion A. , *Antroponime din Moldova. Note pe marginea NALR Moldova și Bucovina*, în SO, V, Cluj-Napoca, 1990

Piru, Alexandru, *Introducere în opera lui Vasile Alecsandri*, București, Ed. Minerva, 1978

Simion Dănilă, *Sufixul -ovici/-evici în numele de familie bănățene , ardelenne și bucovinene*, în CL, XXXI, 1986, nr. 2,